

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра клінічної психології

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

на тему: **«Психологічні особливості
агресивної поведінки підлітків»**

«Psychological features of aggressive behavior of teenagers»

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальності 053 Психологія

Ільєсова Таїсія Керимівна

Керівник ст. викладач Суслова В.О.

Рецензент ст. викладач Шевченко О.І.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ 6 від 3.11.2018 р.

і.о. Завідувач кафедри

Піщевська Е.В.

(підпис)

Захищено на засіданні ЕК № 2

протокол № від _____ 2018 р.

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

Якупов В. А.

(підпис)

Одеса – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
 РОЗДІЛ I. Проблема профілактики підліткової агресивності в психологічних дослідженнях.....	 6
1.1 Агресія як психологічний феномен.....	6
1.2 Проблеми агресивної поведінки підлітків.....	14
1.3 Соціально-педагогічні засоби профілактики підліткової агресивності..	19
1.4 Практичні рекомендації щодо зняття агресивного стану	36
 Висновки за розділом I	 40
 РОЗДІЛ II. Емпіричне дослідження підліткової агресивності	 42
2.1 Організація і методики дослідження	42
2.2 Інтерпретація результатів дослідження	59
 Висновки за розділом II	 61
 ВИСНОВКИ	 63
 СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	 66
 ДОДАТКИ	 70

ВСТУП

У сучасному періоді підліток живе в світі, складному за змістом та тенденціям соціалізації. Це пов'язано, по-перше, з темпом і ритмом техніко-технологічних перетворень, які пред'являють до зростаючого покоління нові вимоги. По-друге, з насиченою за характером інформацією, яка створює масу «завад», глибиною впливаючих на підлітка, у якого ще не вироблено чіткої життєвої позиції. По-третє, з екологічною і економічною кризами, що вразили наше суспільство, які визивають у дітей відчуття безнадійності і роздратування (при відсутності почуття особистої відповідальності) через те, що старше покоління залишає їм таку спадщину.

Нестійка соціальна, економічна, екологічна, ідеологічна обстановка, що склалася у нашому суспільстві, обумовлює зростання різноманітних відхилень в особистісному розвитку і поведінки зростаючого покоління. Серед них особливу тривогу викликають не тільки прогресуюча відчуженість, підвищена тривожність, духовна спустошеність дітей, але і їхній цинізм, жорстокість, агресивність. Найбільш гостро цей процес проявляється на межі переходу дитини з дитинства у дорослий стан - у підлітковому віці.

Підлітки більше за інших вікових груп страждають від нестабільності соціальної, економічних та моральних обставин в країні, втративши сьогодні необхідну політичну орієнтацію в цінностях і ідеалах, - старі зруйновані, але інші - не створені. Таким чином, на сьогоднішній день у нашому суспільстві є серйозний дефіцит позитивного впливу на зростаючих дітей. Причому проблема важких підлітків, яка впливає на суспільство в цілому, викликає як глибоке занепокоєння педагогів, батьків, так і гострий науково-практичний інтерес психологів, тому безсумнівно, що для вирішення проблем підлітків і надання їм психологічної допомоги необхідно знати їх психологічні особливості.

Підлітковий вік є одним із самих складних періодів в онтогенезі людини. У цей період відбувається не тільки перебудова раніше сформованих психологічних структур, але виникають нові види освіти, закладаються основи свідомого поведінки, вимальовується загальна спрямованість у формуванні моральних уявлень і соціальних установок.

Проблема агресивності одна з найзначніших проблем сучасної психології. Питання, пов'язані з людською агресивністю, зачіпаються у багатьох психологічних дослідженнях. Наявність надзвичайно високої концентрації агресії у суспільстві і відсутність однозначної і адекватного наукового визначення цього складного феномена роблять проблему дослідження агресивності однією з найбільш актуальних проблем сучасного світу, важливою теоретичною і практичною задачею.

Агресивність формується переважно в процесі ранньої соціалізації в дитячому та підлітковому віці, і саме цей вік найбільш сприятливий для профілактики і корекції. Цим і пояснюється актуальність теми «Психолого-педагогічні засоби профілактики підліткової агресивності».

Мета дипломної роботи: виявлення особистісних особливостей агресивної поведінки підлітків для оптимізації профілактичної та психокорекційної роботи.

Гіпотеза: профілактиці агресивної поведінки школярів-підлітків у максимальному ступені сприяє комплексна діяльність суб'єктів освіти (психологів, педагогів, вихователів, батьків) щодо розвитку та підвищення рівня їх соціально-психологічної, соціально-перцептивної, комунікативної та інтерактивної компетентності, спрямованої на вироблення умов нормалізації психологічного клімату їх мікросоціуму.

У відповідності з метою і гіпотезою визначені наступні завдання:

1. Дати визначення поняттям «агресія» і «агресивність».
2. Визначити основні особливості підліткового віку та їх вплив на прояв агресивної поведінки
3. Дослідити причини виникнення та механізм дії агресії у підлітків

4. Вивчити заходи профілактики агресивної поведінки підлітків;
5. Систематизувати і конкретизувати умови та шляхи профілактики агресивної поведінки школярів.
6. Вивчити шляхи корекції агресивної поведінки.
7. Підібрати методики визначення рівня агресії в поведінці і застосувати їх на практиці.

Методи дослідження: вивчення науково-методичної літератури, спостереження, інтерв'ю з викладачами, методика визначення рівня агресивності Басса-Дарки, тест Розенцвейга, ОФДСІ В. М. Русалова.

Практичне значення дослідження полягає в можливості своєчасного виявлення підліткової агресивності, зв'язку агресивної поведінки з темпераментом, з метою надання допомоги батькам та вчителям, а також для профілактики. Дані можуть бути використані психологами та педагогами в роботі з підлітками зі звичайних і проблемних сімей, незаможними сім'ями, фахівцями з соціальної роботи.

База проведення дослідження: ЗОШ №63 . Вибірку склали 90 осіб, що навчаються у 8-9 класах, вік випробовуваних підлітків - 12-14 років.

Структура кваліфікаційної роботи включає: вступ, теоретичну частину, емпіричну частину, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаної літератури та додатки.

Список літератури містить 50 джерел, всього в роботі 85 сторінок.

ВИСНОВКИ

1. Агресія - це будь-яка форма поведінки, націленого на образу чи заподіяння шкоди іншій живій істоті, яка не бажає подібного поводження.

Агресивність-відносно стійка риса особистості, що виражається в готовності до агресії, а так само в схильності сприймати й інтерпретувати поведінку іншого як вороже

2. У підлітковому віці одним з видів поводження, що відхиляється є агресивна поведінка, нерідко приймає ворожу форму (бійки, образи). Для деяких підлітків участь в бійках, твердження себе за допомогою кулаків є сталою лінією поведінки. Ситуація посилюється нестабільністю суспільства, міжособистісними і міжгруповими конфліктами. Знижується вік прояву агресивних дій. Все частіше зустрічаються випадки агресивної поведінки у дівчаток.

3. Неодмінною умовою делінквентної поведінки є надлишок вільного часу, відсутність позитивно формуючих особу захоплень. У багатьох підлітків наголошується неповна сім'я з порушеними функціональними зв'язками. З іншого боку, гіперопіка, також як і бездоглядність, нерідко сприяють делінквентному поведінки. Реакції, викликані надмірним контролем і нудними повчаннями і повчаннями, знаходять своє вираження у вигляді відходів з будинку і бродяжництва, агресивності.

4. Корекційна робота з профілактики агресивної поведінки з підлітками має свої особливості. На початкових етапах не показані групові форми. Не кажучи вже про практично неминучою негативною консолідації підлітків в групі, індивідуальна робота з підлітком є ефективнішою. З самого початку, паралельно, необхідно починати роботу з сім'єю.

5. У плані профілактики агресивної поведінки підлітків необхідно забезпечити їм зайнятість і максимально обмежити вільний від занять час. Раннє виявлення поведінкових проблем у підлітків на початкових етапах

прояви агресивної поведінки і проблем у вихованні, що перешкоджають розвитку дитини, сприяє сприятливому ефекту корекційної роботи.

6. Виховно-профілактична діяльність не може обмежуватися лише заходами індивідуального впливу і корекції, вживаними безпосередньо до неповнолітнього.

7. Соціального оздоровлення і соціально-педагогічної корекції вимагає несприятливе середовище, що викликає соціальну дезадаптацію повнолітнього. Профілактика та попередження девіантної поведінки неповнолітніх стає не тільки соціально значущим, але і психологічно необхідним.

8. Проблема підвищення ефективності ранньої профілактики повинна вирішуватися в наступних основних напрямках:

- виявлення несприятливих факторів і десоціалізуючих впливів з боку найближчого оточення, які зумовлюють відхилення в розвитку особистості неповнолітніх і своєчасна нейтралізація цих несприятливих дезадаптованих впливів;

- сучасна діагностика асоціальних відхилень у поведінці неповнолітніх і здійснення диференційованого підходу у виборі виховно-профілактичних засобів психолого-педагогічної корекції, що відхиляється.

Звідси виникає необхідність в проведенні системного аналізу індивідуальних особистісних, соціально-психологічних і психолого-педагогічних факторів, що обумовлюють соціальні відхилення в поведінці неповнолітніх, з урахуванням яких повинна будуватися і здійснюватися виховно-профілактична робота по попередженню цих відхилень.

9. Раннє виявлення поведінкових проблем у підлітків, системний аналіз характеру їх виникнення і адекватна виховно-корекційна робота дають шанс запобігти десоціалізації підлітків.

Несвоєчасне виявлення початкових ознак поведінки, що відхиляється і проблем у вихованні, що перешкоджають розвитку дитини, приводить до швидкого переходу відхилень в хронічні порушення поведінки.

10. У результаті проведеного дослідження було виявлено, що агресивність сучасних підлітків знаходиться на високому рівні. Цьому сприяє складна обстановка в суспільстві.

Завданням школи є максимальне зниження шкідливого впливу негативних факторів соціального середовища на дітей. Активну участь у цьому також повинні приймати і батьки. Тільки спільні зусилля сім'ї та школи можуть допомогти зберегти психічне здоров'я наших дітей.

11. Висунута нами гіпотеза про те, що профілактиці агресивної поведінки школярів - підлітків у максимальному ступені сприяє комплексна діяльність суб'єктів освіти (психологів, педагогів, вихователів, батьків) щодо розвитку та підвищення рівня їх соціально-психологічної, соціально-перцептивної, комунікативної та інтерактивної компетентності, спрямованої на вироблення умов нормалізації психологічного клімату їх мікросоціуму підтверджена.

Завдання, які ми ставили перед собою у цій роботі вирішені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алфимова М.В. Трубников В.И. Психогенетика агрессивности // Вопросы психологии. – 2000. - № 6. – С. 34- 56.
2. Бэрон Р. Ричардсон Д. Агрессия. – СПб., 2000. – 556 с.
3. Берковиц Л. Агрессия. Причины, последствия, контроль. 2001. С.52-63
4. Бютнер К. Жить с агрессивными детьми. – М.: «Педагогика», 1991. С. 71-92.
5. Бандура А., Уолтерс Р. Подростковая агрессия. 2000 С. 99-112.
6. Басс А. Дарки. А. Концепция агрессии / враждебности. Екатеринбург 2003 С. 65-79.
7. Бурлачук Л.Ф. Словарь – справочник по психодиагностике. 3-е изд. – СПб.: Питер, 2008. Серия «Мастера психологии». С. 15.
8. Вельдер Р.К. «Феномен подсознательной агрессивности 1993. №3. С.183-190.
9. Горбушина О.П. Психологический тренинг. Секреты проведения. – СПб.: Питер, 2008. Серия «Практическая психология». С. 45-56.
10. Гурин В.Е. Формирование нравственного сознания и поведения старшеклассников: (Педагогическая наука – реформе школы). – М.: Педагогика, 1988. С.38-49.
11. И.В. Дубровина, А.М Прихожан, В.В. Зацепин. – М.: Издательский центр «Академия», 2003.
12. Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений. С. 99-101.
13. Дарвиш О.Б. Возрастная психология: учеб. пособие для студ. вузов, обучающихся по специальности «Педагогика и психология» / О.Б. Дарвиш; под ред. В.Е. Ключко. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005.

14. Лютова Е.К., Моница Г.Б. Тренинг эффективного взаимодействия с детьми. – СПб.: Издательство «Речь», 2007. С. 304-334.
15. Лоренц К. Агрессия М, 1994 С.269.
16. Личко А.Е. Психопатии с акцентуацией у подростка. Л. «Медицина» 1997, С.213
17. Маринина Е., Воронов Ю. Подросток в «стае» // Воспитание школьников. 1994.С. 123-134.
18. Можгинский Ю.Б. Агрессия подростков: эмоциональный и кризисный механизм, 1999.С. 34-65.
19. Мухина, А.А. Хвостов. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. Возрастная психология: Детство, отрочество, юность. С. 45-65.
20. Майерс Д. Социальная психология. – 7-е изд. – СПб.: Питер, 2007. Серия «мастера психологии». С. 67-89.
21. Мир детства: Подросток / Под ред. А.Г. Хрипковой; Отв. ред. Г.Н. Филонов. – 2-е изд., доп. – М.: Педагогика, 1989. С.56-79.
22. Мудрик А.В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов / Под ред. В.А. Сластенина. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. С. 231-245.
23. Немов Р.С. Психология. В 3 кн. Кн. 1.: Общие основы психологии: учеб. для студ. высш. учеб. заведений 2006. С23-45.
24. Р.С. Немов. – 5-е изд. - М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2006.С. 14-20.
25. Козырев Г.И. Внутриличностные конфликты // Социально-гуманитарное знание. 1999.С. 56-68.
26. Кон И. С. «Какими они себя видят?»// Популярная психология для родителей под ред. Бодалева А. А., М.: Педагогика, 1988. С. 45-65
27. Кон И.С. Психология ранней юности., 1989. С 32-45.
28. Ковалев П. Возрастно-половые особенности отражения в сознании структуры собственной агрессивности и агрессивного поведения, 1996.

29. Кон И.С. Открытие «Я». – М., Политиздат, 1978. С. 68-79.
30. Крысько В.Г. Общая психология в схемах и комментариях: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2007. Серия «учебное пособие». С 43-65.
31. Паренс Г. «Агрессия наших детей». М: 2003 С. 79-83.
32. Прусова Н.В. Общая психология: учебное пособие для вузов / Н.В. Прусова, И.А. Пивоварова, Т.В. Ножкина. – М.: Издательство «Экзамен», 2007. (Серия «Курс лекций»). С. 45-89.
33. Реан А.А. Агрессия и агрессивность личности. // Психологический журнал. №5. 2003. С.3-18.
34. Реан. А.А. Психология человека от рождения до смерти. СПб: прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. С.6-20.
35. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб: Питер, 2007. Серия «Мастера психологии». С.220.
36. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст. Проблемы становления личности, 1994.С. 15
37. Семенова С.Л., Дьяченко Е.В. Практикум по общей психологии: Учеб. пособие / Под общ. ред. Н.С. Глуханюк. Екатеринбург: Изд-во Урал. гос. проф.-пед. ун-та, 2000.С. 415
38. Семенюк Л.М. Психологические особенности агрессивного поведения подростков и условия его коррекции. М. 2000. С. 315
39. Смирнов В.М. Нейрофизиология и высшая деятельность детей и подростков: Учеб пособие для студ. дефектол. фак. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. С– 400 с.
40. Соколова В.Н., Юзефович Г.Я. Отцы и дети в меняющемся мире: Кн. для учителей и родителей. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
41. Соколова Е.Т. самосознание и самооценка при аномалиях личности. – М., 2002. С. 25
42. Сорокоумова Е.А. Возрастная психология. Краткий курс. – СПб: Питер, 2008. С. 25-34

43. Степанов В.Г. Психология трудных школьников. Учеб. пособие для учителей и родителей. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр «Академия», 1988. С. 24-26.
44. Столяренко Л.Д. Основы психологии. 16-е изд. Учебное пособие /Л.Д. Столяренко. – Ростов н/Д: Феникс, 2006.С. 21.
45. Савина О.О. «Особенности становления идентичности в подростковом и юношеском возрасте»// <http://www.new.psychol.ras.ru/conf/savina.htm>
46. Сельченко К. В. 1999 Психология человеческой агрессивности. С.13-23.
47. Фурманов И.А. Детская агрессивность, 1996.С. 14-18
48. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально – психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М.: Изд-во Института Психотерапии. 2002.С312
49. Хрестоматия по возрастной психологии. – М.: Издательство «Институт практической психологии»; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 1998.С.39-45
50. Крысько В.Г. Социальная психология-М, С-35